

Lucija Stepančič

Franjo Frančič: *Kam se skrijejo metulji pred dežjem.*

Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Kondor 327), 2008.

Kaj pomeni izid izbranih del v zbirki Kondor? Zbirka, specializirana za klasična dela, kanonizirane avtorje in naslove, ki zagotovo sodijo h klasični, če ne že kar tudi k splošni izobrazbi, gotovo pomeni težnjo po solidnosti železnega repertoarja. Tega, da se razumemo, ni mogoče imeti za "ziheraštvo", prej za častno nalogo ohranjanja dediščine. Teženj po prevetritvi, seznanjanju z novostmi in eksperimentiranjem v Kondorjevem programu sicer ni mogoče spregledati in tudi presenečenja, naj kar povem, so po večini zelo prijetna, pa vendar ostaja – vsaj med širšim bralstvom – sinonim za študijski pristop na vseh ravneh poučevanja, avtoriteta z izčrpnimi spremnimi besedami, pedantnimi opombami, biografijami in bibliografijami.

Je s pozicije uredništva tako ugledne zbirke mogoče ustvarjati literarno zgodovino? Ali vsaj ugibati o njeni prihodnosti? Bolj ali manj diskretno ugibanje, katere avtorje bo prihodnost spoznala za svoje, pa hočeš nočeš sodi zraven. Govorimo namreč o avtorjih, ki so za zdaj le uveljavljeni, nikakor pa (še) ne dokončno beatificirani, vendar so očitno (ali vsaj po mnenju urednika) na dobri poti, da to postanejo.

Glede na tradicijo obveznega domačega branja bo še pestro, če pomislimo na probleme, ki so jih naši avtorji, uvrščeni v šolski program, že imeli z dobronamerneži iz sveta staršev. V mislih imam namreč znamenito polemiko izpred nekaj let o tem, koliko kletvic na kubični meter zraka še lahko prenese nedolžnost naše zlate mladine. Pri Frančiču gre namreč tudi tu zares: že na prvi strani, natančneje, v drugem odstavku naletimo na "potrebno prasičko", "fukaro zanikrno", le prvo izmed mnogih, ki ji potem sledi še "cel regiment bab vseh vrst, debelih, suhih, škrbastih, ostrovidnih, duševnih in telesnih kriplov, hipačk, dam, klošark ..." V zbirki, ki se je začela z Antigono in Kaplanom Martinom Čedermacem, z Dantejevo Beatrice in Gregorčičevimi poezijami. Saj ne, da bi bežali

pred Chaucerjem, Rabelaisom, Boccaciem, tudi pred Vorančevimi Samorastniki ne, Frančič pa vendarle pomeni skrajnost, in to tako, ki je ni lahko preseči.

V desetletjih svojega delovanja se je v bralsko zavest že zapisal kot predstavnik in hkrati raziskovalec, če že ne kar poet socialnega dna in najtežavnejših možnih okoliščin. Robove bridkega realizma občasno mehčajo sestopi v fantastičnost ali poetičnost. Izbor, ki ga je skupaj s spremno besedo prispeval Josip Osti, zajema le iz zbirk kratke proze, roman, pravljice, pesniške zbirke, drame in radijske igre pa so skupaj z nagradami in prevodi omenjene v zgledno natančni bibliografiji (ki je delo Matjaža Hočevarja). Frančič vsekakor sodi med avtorje, ki vse življenje pišejo eno samo, vedno isto knjigo. Pri tem gre seveda za ujetost, ki ga ni zaznamovala le kot avtorja, pač pa (in to seveda še veliko prej) kot človeka. V nasprotju z veliko večino urbanih avtorjev, ki se ukvarjajo z družbeno margino, si tematike tudi ni izbral sam in le ugibamo lahko, kakšno (če sploh kakšno) pisanje bi dobivali od njega, če bi se rodil v vsaj kolikor toliko normalni družini.

Izbor kratke proze (pripravil ga je Josip Osti) med drugim odgovarja tudi na vprašanje, ali je mogoče avtorjev delirij, ki še bralca navdaja z občutkom nemoči, razumeti tudi na oblikotvorni ravni in mu določiti notranjo zgradbo ter zunanje obrise ali pa smo skupaj z avtorjem obsojeni le na nekakšno amorfnost grozo.

Zdi se namreč, kot da bi kaotičnost, ki seva iz izgubljenih eksistenc Frančičevih junakov (no, pa tudi iz njega samega), popolnoma paralizirala siceršnje vrline kakovostnega pisanja, med katere sodijo zmožnost distance, poigravanja, ironije in preseganja.

Saj ugotavlja tudi sam: "Koliko neizsanjanega je, kako zajebano je, da ne moreš čez, čez to prekleto mejo, da ne moreš iz sebe, da bi se odlepil in poletel ..."

Frančič pač že vse življenje oblikuje material, ki ima vnaprej zagotovljen ogromen čustveni naboj in neizgledljivo ekspresijo, zato pa je toliko težavnejši za artikulacijo. Tako kot na obrobje obsojene osebe, ki si sicer želijo in zaslužijo pozornost, hkrati pa jih navdaja tudi težnja po odbijanju. Doživljajski svet je zaznamovan z vrtenjem v krogu, z večnim vračanjem enakega, obenem pa se pogosto zgroženi zavemo tudi stopnjevanja; očitno je vedno mogoča še tesnobnejša vizija, še večje zlo.

Pa vendar se je avtorju posrečilo izlučiti začuda raznovrsten opus. Izbor med drugim ponuja vpogled v to, kako se je z leti spreminjal naboj njegovega pisanja, pa čeprav je motivika vseskozi ostajala v zakletem, nepredirnem krogu. Mladostni *Ego trip* (1984) prinaša ganljivo naivnost

(oziroma že nekoliko skuliran pogled nanjo), mešanico megalomanije in obremenjenosti z ljubezensko-seksualnimi zapleti. "Vsi ste enaki, enake prasice, samo jaz bom zmagovalec, jaz bom, jaz moram, moram zajebat to pofukano življenje ... jaz bom pobiral smetano, imel bom vse, bogat in velik bom ..." Naslednjo zbirko, *Ne* (1986), definira prijateljstvo, kolegialnost med izobčenci vse do "souple pičk"; pri tem zazveni celo nekaj pikareskne vedrine, v slogu "sočne kriminalne strani v tem našem dolgočasnem in sfriziranem Delu". V pripovedi o Janu pa prevlada nenavadna poetičnost: "Stal sem na robu prepada. Bilo je, kot da je Jan zajezdil oblake in postal angel." Poezija in magičnost sta se še izraziteje uveljavili z vrnitvijo v Istro v zbirki *Rosa* (1990): "Nobene odrešitve, a tam sem srečen, v tej čarovniški deželi žametnega zraka in bližine stopinj umrlih. Še angeli pridejo v dolgih zimskih nočeh in so voljni za pijanske pogovore." Ozračje se stopnjuje v baladnost v zbirki *Istra, gea mea* (1993), v kateri se je kot novost pojavilo vaško brezčasje s skoraj arhetipskim dožemanjem sveta, hudodelstvo iz obupa, tako značilno za Frančiča pa je v njem tujek. Ostrejši premik so pozneje prinesle *Male vojne* (1994): "vrne se občutje predora, votline, blodnikov, obrazov, mešanice slik, ki se drobijo v miksu nočnih vlakov", vrnil se je celo "čas za male in velike heroje", potepuške pse pa so zamenjali policijski in vojaški. Poleg osamosvojitvene in poosamosvojitvene evforije je navzoča tudi čisto nova "žmohtnost" v odnosu do žensk, nepričakovan humor serijskega jezdeca, ki mu misel na nenehno onegavljenje z zahojenimi marginalkami izvablja le še smeh. *Dobro jutro, Charles Bukowski* (1998) pomeni, kot pove že naslov, poklon očitnemu vzorniku, pri tem pa ne manjka komentarjev na kulturniško sceno. "V marmorni grobnici slovenske kulture so imeli spet seanse, sprejeme, požrtije ali podelitve nagrad. Gospod Ivan Cankar je v kamniti kocki bližje ploščadi melanholično opazoval drveče bančne golobe. Dvoličnost in hinavščina tega malega, čistega in izumirajočega plemena na sceni kulture se v sto letih ni spremenila. Ravno nasprotno, uradnikom, politikom, raji se je sladko jebalo za knjige in ostalo šaro." V primerjavi z vsem, kar prinaša *In drugi* (2001), pa je vse drugo skoraj idilično. Nekje v ozadju je namreč medtem do konca dozorela tema pohabljenega otroštva, ki je v tej zbirki znova izbruhnila, in to s tako močjo kot še nikdar. Razčlovečenost, ki jo dojenček sprejema kot nekaj vsakdanjega ob brutalnosti matere alkoholičarke, se v najstniških letih konča z lobotomijo, ubijanje otroka pa je tako metaforično kot tudi dobesedno. "Ubili te bodo, ubili bodo otroka, ostala bo le lupina, ubili bodo veselje v tvojem srcu in tvojih očeh." Opisovanje svojega otroškega trpljenja se je umaknilo opisovanju tujega ukradenega otroštva in postalo kvečjemu

še grozljivejše, pa naj gre, tako kot pri Janočki, za prijatelja iz zavoda, za deklico, ki jo je srečal v bolnišnici v *Pravljicah* (2004), ali pa kar za njegovega lastnega otroka, kot v najnovejših zbirkah *Za vse boš plačal* (2006) in *Trkaj, trkaj na nebeška vrata* (2007). Avtor se je, kot ugotavlja, ujel v "matrico ponovitve" in zdaj v vlogi očeta sklepa peklenski krog neuničljivega prekletstva. Lajtmotivi so, tako kot vsako prekletstvo, večno mladi. "Stopim do zamrzovalnika in vzamem ven majhen kos sovraštva. Trideset let mine kot piš." Silen trud, da bi presegel podedovani vzorec, pa se meša s prisilnim ponavljanjem travmatičnega prizora zapuščanja otroka na mračni železniški postaji; pri tem se fantazma in realnost zlijeta v nedeljivo eno.

Ali z njegovimi lastnimi besedami: "Ne gre za več zgodb, ena in ista je, naslov ji je: Plačilo za tvoje in naše stoletje."